

dr hab. Daniel Boćkowski, prof. UwB
Wydział Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet w Białymstoku

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Marii Dyner pt.
*Znaczenie sił zbrojnych w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w
latach 2008-2022* (Łódź 2023, s. 344)
przygotowanej pod kierunkiem dr. hab. Przemysława Żurawskiego
vel Grajewskiego, prof. UŁ**

Rozprawa doktorska mgr Anny Marii Dyner pt. *Znaczenie sił zbrojnych w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w latach 2008-2022* została przygotowana pod kierunkiem dr hab. Przemysława Żurawskiego vel Grajewskiego na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego. Dysertacja mieści się w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauki o polityce i administracji.

Zgodnie z art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 1571, z późn. zm.), celem niniejszej recenzji jest ocena, czy przedłożona rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie naukowej oraz potwierdza jego umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Zakres chronologiczny i przedmiotowy pracy

Przedstawiona mi do oceny praca analizuje szczególny wpływ czynnika wojskowego w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w okresie od wojny z Gruzją w 2008 r. do pełnoskalowej agresji na Ukrainę w 2022 r., z koniecznymi odniesieniami do wcześniejszej ewolucji systemu rosyjskiego po rozpadzie ZSRR. Przyjęte cezury czasowe wyznaczają dwa przełomowe momenty: pierwszą po zimnej wojnie, otwartą wojnę Rosji z innym państwem (Gruzja 2008) oraz bezprecedensową od 1945 r. próbę siłowej zmiany granic w Europie i

podporządkowania dużego państwa europejskiego, którego prawa do istnienia Rosja de facto nie uznaje do dziś (Ukraina 2022).

Celem dysertacji jest zbadanie roli sił zbrojnych jako instrumentu realizacji celów polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej, w szczególności w kontekście utrzymania dominującej pozycji na obszarze poradzieckim, powrotu do statusu jednego z głównych aktorów globalnych oraz wykorzystania narzędzi militarnych i okołomilitarnych (wojny, interwencje, działania hybrydowe, prywatne firmy wojskowe) w polityce wobec sąsiadów i wybranych państw spoza regionu. Autorka w swojej rozprawie stawia następującą hipotezę badawczą: czynnik wojskowy jest istotnym elementem realizacji celów rosyjskiej polityki zagranicznej, wpływając zarówno na kształt strategicznych dokumentów państwowych, jak i praktykę działania władz na arenie międzynarodowej.

Zakres podmiotowy pracy obejmuje przede wszystkim Federację Rosyjską jako państwo wykorzystujące siły zbrojne w polityce zagranicznej, a także państwa bezpośrednio dotknięte agresją lub presją militarną (Gruzja, Ukraina, Syria), partnerów i sojuszników Rosji (m.in. państwa OUBZ, wybrane państwa Afryki i Bliskiego Wschodu) oraz organizacje międzynarodowe (NATO, UE, ONZ). Zarówno dobór okresu, jak i zakres podmiotowo-przedmiotowy oceniam jako trafny i spójny z postawioną hipotezą badawczą.

Metodologia

Rozprawa ma charakter analityczno-empirycznego studium nad polityką zagraniczną i bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, osadzonego w paradygmacie nauk o polityce i stosunków międzynarodowych, z wyraźnie zaznaczonym komponentem badań nad bezpieczeństwem i studiami strategicznymi. Autorka explicite odwołuje się do klasycznych kategorii teoretycznych, takich jak „siła państwa”, „wojna”, „konflikt zbrojny” oraz znaczenie sił zbrojnych jako elementu potęgi państwowej, korzystając np. z dorobku B. Balcerowicza, K. Malaka czy P. Żurawskiego vel Grajewskiego. Bardzo cieszy skupienie się autorki na najnowszych opracowaniach naukowych.

W warstwie metodologicznej rozprawy zastosowano przede wszystkim: analizę decyzyjną – do rekonstrukcji procesów decyzyjnych rosyjskich władz w zakresie użycia siły; analizę systemową – dla ukazania związków pomiędzy reformą sił zbrojnych, dokumentami

doktrynalnymi a praktyką polityki zagranicznej; analizę dokumentów – szczegółowe studium rosyjskich dokumentów koncepcyjnych (konceptji polityki zagranicznej, strategii bezpieczeństwa narodowego, doktryny wojennej, doktryny morskiej, doktryny bezpieczeństwa informacyjnego) oraz analizę krytyczną literatury przedmiotu oraz raportów think tanków (PISM, OSW, IISS, SIPRI, RUSI, ECFR, CSIS).

Zaprezentowany warsztat odpowiada standardom badań w naukach o polityce i administracji, a dobór metod jest adekwatny do złożoności problemu badawczego. Pewnym mankamentem jest jedynie relatywnie skromne, syntetyczne omówienie stanu badań. Choć doktorantka przywołuje licznych autorów, przegląd ten ma charakter raczej rozproszony w tekście niż skondensowany we wstępie.

Źródła i literatura

Dobór i wykorzystanie literatury przedmiotowej oraz materiałów źródłowych oceniam bardzo wysoko. Autorka przeprowadziła rozległą kwerendę obejmującą: rosyjskie dokumenty oficjalne (w tym koncepcje polityki zagranicznej, strategie bezpieczeństwa, doktryny wojenne, morskie i informacyjne), dorobek polskich badaczy zajmujących się rosyjską polityką zagraniczną i bezpieczeństwa (m.in. K. Malak, B. Balcerowicz, W. Kitler, P. Żurawski vel Grajewski), analizy PISM i OSW, a także raporty międzynarodowych ośrodków badawczych (IISS, SIPRI, ECFR, Atlantic Council, RUSI) oraz prasę specjalistyczną poświęconą wojsku i technice wojskowej.

Bibliografia ma charakter przekrojowy i obejmuje zarówno źródła pierwotne (dokumenty państwowe, materiały instytucji międzynarodowych, wybrane materiały prasowe), jak i bogatą literaturę wtórną. Zastosowany układ oraz konsekwentne odróżnienie dokumentów oficjalnych od opracowań analitycznych należy uznać za przejrzyste i zgodne ze standardem prac doktorskich.

Konstrukcja pracy

Rozprawa składa się z wprowadzenia, pięciu zasadniczych rozdziałów, zakończenia, aneksu oraz obszernych, zajmujących w sumie 46 stron, wykazów skrótów, tabel, rysunków

i bibliografii. Wprowadzenie zawiera uzasadnienie wyboru tematu, określenie cezur czasowych, sformułowanie hipotezy badawczej i pytań badawczych oraz omówienie zastosowanych metod.

Rozdział pierwszy poświęcony jest roli i miejscu sił zbrojnych w strukturach państwowych Rosji. Przedstawia definicje wojny, konfliktu zbrojnego, użycia siły oraz pojęcia „siły państwa” w odniesieniu do Federacji Rosyjskiej. Rozdział drugi omawia główne cele rosyjskiej polityki zagranicznej po 2008 r. w świetle kluczowych dokumentów koncepcyjnych (koncepcja polityki zagranicznej, strategię bezpieczeństwa, doktryna wojenna, doktryna morska, doktryna bezpieczeństwa informacyjnego). Rozdział trzeci analizuje złożoną reformę rosyjskich sił zbrojnych („reforma Sierdiukowa”) i jej wpływ na zdolność federacji Rosyjskiej do prowadzenia polityki zagranicznej opartej na czynniku militarnym. Rozdział czwarty opisuje wojny Rosji w latach 2008–2022 (Gruzja, Syria, Ukraina), łącząc rekonstrukcję przebiegu działań z analizą ich efektów politycznych. Rozdział piąty przedstawia działania okołomilitarne Rosji poza granicami kraju – wojny hybrydowe, wykorzystanie OUBZ, sieci baz wojskowych, prywatnych firm wojskowych oraz znaczenie ćwiczeń wojskowych jako instrumentu presji.

Struktura rozdziałów jest logiczna i koherentna: każdy rozdział kończy się syntetycznym podsumowaniem, które łączy wyniki analiz częściowych z hipotezą główną. Dysertacja Anny Marii Dyner jest mocno skondensowana, chociaż miejscami – zwłaszcza w rozdziałach historyczno-doktrynalnych – można by rozważyć skrócenie partii przeglądowych na rzecz wyraźniejszego eksponowania własnego wkładu analitycznego. Generalnie jednak nie mam żadnych zastrzeżeń co do całości formalnej strony rozprawy.

Język pracy i warsztat

Język pracy charakteryzuje się wysoką komunikatywnością, poprawnością terminologiczną i dobrą kulturą naukową. Autorka sprawnie operuje aparatem pojęciowym nauk o polityce i stosunków międzynarodowych, a także terminologią z zakresu studiów strategicznych i bezpieczeństwa. Zdania są dobrze skonstruowane, przypisy budowane konsekwentnie, a styl narracji pozostaje klarowny pomimo dużej gęstości faktograficznej.

W nielicznych miejscach można dostrzec pewne powtórzenia wprowadzeń do podrozdziałów, ale nie wpływa to istotnie na odbiór całości. Konsekwentne stosowanie transkrypcji nazw własnych z języka rosyjskiego zgodnie z zasadami języka polskiego oraz jasne zasady transliteracji w bibliografii świadczą o dbałości o warsztat edytorski.

Uwagi szczegółowe

Przedstawiona mi do oceny rozprawa doktorska jest obszernym, bardzo ważnym i ciekawym studium znaczenia czynnika wojskowego w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w okresie poprzedzającym pełnoskalowy atak Rosji na Ukrainę i doprowadzenie do największego kryzysu w Europie od 1945 roku. Na uwagę zasługują w szczególności dwa główne obszary badawcze: rekonstrukcja znaczenia wojny z Gruzją w 2008 r. jako cezury w wykorzystaniu sił zbrojnych w polityce zagranicznej oraz impulsu do reformy armii a także analiza rosyjskich dokumentów strategicznych (w tym koncepcji polityki zagranicznej, strategii bezpieczeństwa narodowego, doktryny wojennej, doktryny morskiej i doktryny bezpieczeństwa informacyjnego) w perspektywie rosnącej roli czynnika militarnego. Do tego dodane zostały kwestie legitymizowania użycia siły przez FR m.in. w obronie „obywateli rosyjskich” za granicą.

Anna Maria Dyner, analizując agresywne działania Federacji Rosyjskiej w Gruzji, w Syrii i na Ukrainie w 2015 roku, trafnie pokazuje sprzężenie zwrotne między słabościami ujawnionymi w ramach różnorodnych operacji a podlegającymi ciągłej ewolucji potrzebami modernizacji rosyjskiej armii oraz doktryn jej użycia. Nieuchronnie prowadzi to autorkę do szczegółowego omówienia reformy Sierdiukowa, gdzie wskazuje kluczowe zmiany strukturalne (redukcja dowództw, przekształcanie struktur brygadowych, zmiany w lotnictwie i marynarce), jak i ich wpływ na zdolność do prowadzenia operacji ofensywnych. Jest to kolejny ważny element uzupełniający prowadzone dziś dyskusje na temat realnej samooceny możliwości Federacji Rosyjskiej do szybkiej rozprawy z Ukrainą.

Z kolei pogłębiona analiza operacji rosyjskich w Gruzji, na Ukrainie i w Syrii, obejmująca zarówno wymiar operacyjno-wojskowy, jak i konsekwencje polityczne i międzynarodowe, przekonująco pokazuje nam, w jaki sposób użycie siły przełożyło się na zmianę pozycji Rosji w systemie międzynarodowym oraz utwardziło Putina w przekonaniu,

że założony kierunek jest do zrealizowania oraz doprowadziło w końcu do zmiany układu sił w Europie i pozwoliło powrócić Rosji do grona kluczowych graczy na świecie. Tezę tą wspiera także kolejny element, przeanalizowany skrupulatnie przez doktorantkę, czyli omówienie działań okołomilitarnych Kremla – wojen hybrydowych, operacji informacyjnych, wykorzystania OUBZ, baz wojskowych i prywatnych firm wojskowych – jako narzędzi utrzymania strefy wpływów oraz budowania pozycji Rosji w Afryce i na Bliskim Wschodzie. Widać w tym realną realizację zarówno strategii, jak i pokazanie rosyjskich zdolności do projekcji siły na arenie międzynarodowej.

Omówione wyżej kwestie wskazują na dopracowany warsztat badawczy oraz wieloletnie doświadczenie analityczne doktorantki. Wszystkie elementy pracy pasują do siebie i dobrze uzupełniają, zaś prowadzony przez autorkę wywód nie natrafia na żadne „mielizny”.

Przechodząc do kwestii warty poprawy i ewentualnego uzupełnienia w przyszłej książce, gdyż rozprawa ta obowiązkowo powinna ukazać się drukiem, chciałbym zwrócić uwagę na dwie sprawy:

1. W rozdziale poświęconym doktrynie bezpieczeństwa informacyjnego oraz wojnie hybrydowej, dla potrzeb przyszłych czytelników można by silniej wydzielić i rozwinąć aspekt wojny informacyjno-psychologicznej, np. jako odrębny podrozdział, z wyraźnym wskazaniem – także poprzez odesłanie do innych opracowań, na rosyjskie praktyki dezinformacyjne wobec państw zachodnich i tzw. bliskiej zagranicy. Sprawa ta jest o tyle istotna, iż wypływa wprost z rosyjskiej koncepcji wojny zrównoważonej.
2. Z kolei w części dotyczącej prywatnych firm wojskowych zasadne byłoby bardziej usystematyzowane odróżnienie wiedzy empirycznej (twardo potwierdzone fakty) od rekonstrukcji opartych doniesieniach medialnych. Nie oznacza to, że doniesienia medialne nie są sprawdzalne, jednak raporty analityczne z potwierdzonymi w kilku źródłach faktami są na poziomie wysoko ocenianej przeze mnie pracy analitycznej tym, co zdecydowanie potwierdza stawiane tezy.

Na koniec chciałbym zaproponować małą korektę, która nieco „narusza” przyjęte ramy czasowe pracy, ale bez wątpienia podniesie wartość podsumowania przeprowadzonych przez autorkę badań. Chodzi mi o znaczenie czynnika wojskowego dla przyszłej polityki zagranicznej Rosji. Chciałbym, aby nieco mocniej uwzględnić scenariusze negatywne dla

potencjału militarnego FR (wyczerpywanie zasobów, koszty długotrwałej wojny) i ich możliwy wpływ na zachowania zewnętrzne państwa w oparciu o znane już nam doświadczenia wojny z Ukrainą.

Na koniec chciałbym poruszyć kilka drobnych kwestii szczegółowych, które pojawiły się trakcie lektury dysertacji:

- na wykresie 10 na s. 138 interesująca byłaby jeszcze linia albo dopisek jak na przestrzeni lat rozkładał się odsetek odpowiedzi negatywnych;
- do s. 139 – na ile państwa zachodnie, śledząc te działania, w tym pokazowe ćwiczenia, defilady na 9 Maja oraz dezinfo w sieci o budowanych bańkach antydostępowych, kupiły ww. reformy jako dowód odrodzenia się siły gospodarczej i militarnej Rosji? Moim zdaniem to kluczowy element oceny zdolności Rosji do ekspozycji siły;
- do s. 175 – szkoda, że autorka nie dała tu informacji o polityce Rosji polegającej na wypychaniu zradykalizowanych islamistów z Kaukazu, aby destabilizować sytuację w Syrii a jednocześnie próbować wpływać poprzez te grupy na kierunek polityki IS. Autorka pisała o tym w swoich analizach, zauważa też w dalszej części rozprawy fakt napływania radykałów z Czeczenii, jednak można było rozpisać to przynajmniej w jednym akapicie;
- postulowałbym w wersji książkowej pracy, aby podkreślić, iż rosyjskie zaangażowanie w Syrii było jednym z kluczowych elementów, które wzmocniło kryzys migracyjny w Europie, a służby rosyjskie bardzo skutecznie wykorzystały go do destabilizacji UE.

Wszystkie przywołane tu zastrzeżenia i uwagi szczegółowe mają wyłącznie charakter propozycji uzupełnień i nie podważają wysokiej wartości merytorycznej dysertacji.

Konkluzje

Recenzowana rozprawa doktorska Anny Marii Dyner świadczy o wysokim poziomie przygotowania naukowego i warsztatowego autorki. Praca wnosi znaczący wkład do badań nad polityką zagraniczną Federacji Rosyjskiej, w szczególności w zakresie roli sił zbrojnych i instrumentów militarnych w realizacji celów politycznych, oraz uzupełnia istotną lukę w polskojęzycznej literaturze – brak syntetycznego, monograficznego ujęcia znaczenia sił zbrojnych w polityce zagranicznej FR w latach 2008–2022.

Hipoteza badawcza została wyraźnie sformułowana i konsekwentnie weryfikowana w kolejnych rozdziałach, a wnioski końcowe są spójne, logiczne i dobrze zakorzenione zarówno w analizie źródeł, jak i literatury przedmiotu. Autorka wykazała się umiejętnością prowadzenia samodzielnych badań naukowych, właściwego doboru metod i narzędzi badawczych oraz krytycznego korzystania z literatury i materiałów źródłowych.

Mając na uwadze powyższe, stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Anny Marii Dyner pt. „Znaczenie sił zbrojnych w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w latach 2008–2022” spełnia wymagania określone w art. 187 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, stawiane rozprawom doktorskim w dyscyplinie nauki o polityce i administracji. Wnoszę o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie Autorki do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora.

Białystok, 23 lipca 2026 r.

Daniel Boćkowski

